

Wanneer Israël weer zeggen zal:

De HEERE is onze Rechter,

De HEERE is onze Wetgever,

De HEERE is onze Koning.

Dan....

„Dan“, dat is dus: wanneer het ongehoorzame eigenwillige volk, weer vragen gaat naar de ordnantiën Gods.

Dan worden de amechtige joden de wereldveroveraars; dan worden de lammen onder hen overwinnaars.

„de buit van 't overwonnen land

„viel zelfs den vrouwen in de hand...“

* * *

Verstaan wij deze waarheid genoeg? Wij menschen van onzen tijd, die vol is van begeerten en beloften, vol van idealen en vol van verwachtingen — voor dezen tijd....

O verstaan wij dat genoeg, wij, die ook de belofte van de toekomst-glorie van Jezus Christus hebben? Wij weten, dat Gods koninkrijk het winnen zal. Maar wat komt er van terecht? Ik bedoel niet van die overwinning, maar van die wetenschap, en van de troost van die wetenschap?

De Heere moet ons misschien leiden in de woestijn, zegt ge, met een herinnering aan 't geen we vorige week zeiden.

Ja, misschien — en toch....

God heeft ook een anderen weg dan de weg der diepte. Dat is de weg der gehoorzaamheid, de weg van den terugkeer, de weg van de wending tot den God des Verbonds.

Willen wij, als christenen in ons persoonlijk leven, in ons huiselijk leven, in ons sociale leven, — misschien ook in ons kerkelijk leven — niet al te vaak eigen rechter, eigen wetgever en eigen koning zijn?

En zijn we daarom niet vaak zoo slap en zoo hopeloos aan den ondergang overgegeven als een wrakke schuit midden in de golven?

Religie is niet eerst troost en dan gehoorzaamheid.

Het is eerst gehoorzaamheid, en dan troost. En dan komt de kracht.

Zelfs voor de lammen komt de roef en de buit.

* * *

Maar zie, we willen niet; we kunnen niet; we verzetten ons.

O, wonder Gods.... ook daartoe kwam het Kindeke in de kribbe, om ons te vernederen, om ons te breken, om ons goddelijk recht te leeren.

De HEERE, onze Rechter....

Dat is de Bonds-God, die Zijn zaak en onze zaak liet berechten door Zijn Zoon aan het kruis.

Dat is genade.

Dat is sterkte.

Dat is zelfs voor den lamme: overwinning... oorlogsbuit.

Dat is voor een verbroken zondaar een overwonnen heil.

J. W.

KERKELIJK LEVEN.

In de Donaulanden.

XVIII.

Hoe te cordeelen over het Calvinisme in Hongarije? IV.

Om even den draad van het vorige artikel op te rapen.

Ik trachtte de oorzaken te belichten, waarom het Calvinisme in Hongarije er niet zoo gunstig voorstaat als het Calvinisme in ons land toen Kuyper verzamelen blies.

Ik bracht daarbij zoowel historische als statistische factoren in rekening.

De laatste zijn trouwens ook voor een goed deel historisch, omdat ze zich reeds sedert lang gezel hebben.

Daaronder noemde ik vooral het gemengde huwelijk.

Dat is feitelijk de wortel van veel kwaad. Het Calvinisme is er niet onbelangrijk door verzwakt. Schriftlezing in het gezin en openlijk gebed van den huisvader bleven achterwege.

Ook het volgende, wat wij als een nieuwen factor wenschen aan te duiden, staat hiermee in verband.

N.l. dat zich in Hongarije niet in zulk een mate

als hier een Gereformeerde zede heeft gevormd.

Dit woord is de laatste jaren hier nog al eens over de tong gegaan.

Men kan zeer zeker de Gereformeerde zede te hoog aanslaan.

Onder de Gereformeerde zede heeft men te verstaan een bepaalde levenshouding, welke eertijds uit Gods Woord werd afgeleid en welke zich in de historie heeft vastgezet.

Nu kan het gebeuren, dat het op een oogenblik niet wordt ingezien, hoe de Gereformeerde zede op een gegeven punt met den eisch der Schrift samenhangt.

De Gereformeerde zede heeft met elke gewoonte dit gemeen, dat men haar oorsprong niet op elk moment klaar voor zich heeft.

Dat kan ook niet, anders ging er veel te veel energie verloren.

De gewoonte is een kapitaal, waarmee men werkt, maar waarvan men niet bij elken gulden, welken men uitgeeft, zich rekenschap geeft, hoe men dien precies heeft verkregen. Wie op die manier zou willen handeldrijven, zou een onbruikbaar mensch in de maatschappij zijn.

Maar van tijd tot tijd moet de band van de Gereformeerde zede aan het Woord toch weer blootgelegd.

Men heeft zich te vergewissen, dat men onder den naam van Gereformeerde zede niet een zekere gewoonte heeft laten binnensluipen, welke door geen Goddelijk gebod wordt gesteund.

Vooral in tijden van crisis, wanneer sommigen tegen een bepaald punt der Gereformeerde zede in verzet komen, mag dat niet nagelaten.

De Gereformeerde zede mag nooit haar autoriteit hieraan ontleenen, dat zij van de vaders is overgeleverd.

Want dat stempelt haar wel tot zede, maar nog niet tot Gereformeerde zede.

Nooit ook mag zij eenig gezag oefenen naast of boven de Schrift.

Dat wil natuurlijk ook weer niet zeggen, dat ieder bij machte is, den oorsprong van iets, dat tot de Gereformeerde zede behoort, na te gaan.

Daarvoor is diepe Schriftkennis van noode en een helder inzicht in de historische omstandigheden.

Iets kan b.v. vroeger wel geboden zijn geweest door de omstandigheden en nu niet meer, omdat de omstandigheden sinds totaal veranderd zijn.

Dat alles dringt tot nauwgezette overweging.

Hoewel niemand iets tegen zijn conscientie mag doen, vergeet men toch ook niet, dat de Gereformeerde zede ten laatste niet het eigendom is van individuen, maar van de Gereformeerde gemeenschap.

Komt men tot de konklusie, dat in dit of dat opzicht de Gereformeerde zede niet te handhaven is, dan mag men zijn redeneering wel hieraan toetsen, of ze niet tot leidend motief heeft de individueele hooghartigheid tegenover de gemeenschap, in dit geval tegenover het Gereformeerde volk.

Want het konflikt tusschen individu en gemeenschap vormt den achtergrond van een massa kritiek.

Ook dient hierop te worden gelet.

Terwijl onze vadersen gewoon waren te vragen: wat is in deze omstandigheid de eisch der Schrift? wordt thans de neiging steeds sterker om in deze vraagstelling heil te zoeken: kan dit of dat niet binnen den kring van het geoorloofde worden getrokken?

Dat laatste is niet Gereformeerd meer.

De Gereformeerde levensbeschouwing streeft er naar het terrein van het geoorloofde, d.w.z. van dat, waartrent men geen zeker voorschrift vindt in de Schrift, tot steeds kleiner afmetingen terug te brengen en dat van het gebodene door een dichter leven bij het Woord en een teederder omgang met zijn God uit te breiden.

De Gereformeerde zede is geen heilig huisje.

Zij is evenmin als het dogma het hoogste hof van beroep.

Zij bezit zelfs lang de vastheid van het dogma niet.

Zij kan nooit als akkoord van gemeenschap gelden.

En toch.... de Gereformeerde zede beteekent een kostelijk patrimonium.

Dat voelt men het best als men eenigen tijd in

een omgeving verkeert, waar de Gereformeerde zede haar zegenenden invloed niet heeft geoefend.

Of ook daar, zooals in Hongarije, waar de Gereformeerde zede niet zulk een levensmacht werd.

Het spreekt vanzelf, dat, waar het gemengde huwelijk zoozeer in zwang is gekomen als in de Donaulanden, de Gereformeerde zede, welke vroeger ook daar vaste lijnen trok, veel van haar kracht moest inboeten.

Geheel verdwenen is ze niet.

Bij de streng Gereformeerden is ze in eere.

Maar overigens moest zij haar zeggenschap met andere zeden, met name met de Roomsche, welke in meer dan één opzicht een wereldsche is, deelen.

In mijn vorige artikelen schreef ik reeds over gebrek aan Zondagsheiliging en bezoek aan jaarmarkten, die als ik goed gezien heb, in vluchtigen voorbijgang niet het karakter van onze beruchte kermiszen, onzaliger gedachtenis, dragen, maar meer zijn wat het woord aanduidt, doch dan toch ook op Zondagen gehouden worden, waaronder zelfs de diensten in de Gereformeerde Kerken lijden.

Wordt dan ook de Gereformeerde ontwaking, welke daar thans wordt aanschouwd, een beweging, welke de Gereformeerde Kerken doorzuurt, dan zal de Gereformeerde zede weer de plaats verkrijgen, welke haar toekomt.

Nu wilt de vraag naar het geoorloofde het in het gemeen nog altijd van de vraag naar den eisch des Heeren.

Intusschen schijnt de toestand daar in de laatste maanden een groote verandering te hebben ondergaan.

Toen ik in Hongarije verbleefde stonden de kansen voor een vreedzame doordringing van het zuiverder Calvinisme er alleszins gunstig voor.

De aktie van prof. Sebestyén en de zijnen onderzocht althans geen openlijken heftigen tegenstand.

De laatste berichten echter zijn van minder opwekkenden aard.

Zagen wij daar gaarne de reformatie van kerk en leven zonder scheuring of splitsing verlopen, wij zijn thans van zorg vervuld, dat dit niet zoo zal gaan.

En dat niet, omdat de Hongaarsche Gereformeerde Kerk zelf zich daartegen verzet.

Maar door andere invloeden.

Er heeft zich gevormd een kring van, wat men daar noemt, Mottisten, zoo geheeten naar den bekenden John Mott.

De beginselen, door dezen gepropageerd voor jongeliedenverenigingen, zending enz., wil men daar een kerkelijke toepassing geven.

De man, die hierin leiding geeft en kortelings tot hoogleeraar te Budapest werd benoemd is een zekere Viktor. Hij studeerde eenige jaren in Amerika, kwam in persoonlijke aanraking met John Mott, maakte diens gedachten tot de zijne en ijvert thans voor een algemeen christendom in Hongarije.

Hij opende een fel offensief tegen prof. Sebestyén.

Tegenover de „Kalvinista Szemle“ (Hongaarsche Herald) richtte hij op de „Reformatus Figyelő“ (Gereformeerde Wachter), daarbij misbruik makend van den naam Gereformeerd. Heeft toch in Hongarije „Calvinistisch“ een uitgebreidere beteekenis dan bij ons, „Gereformeerd“ duidt meer aan het principieel Calvinistische, gelijk wij dat verstaan.

Hij vindt helaas steun in pietistische kringen alsook bij hen, die in het buitenland aan universiteiten hebben gestudeerd, waar de Gereformeerde beginselen kontrabande zijn.

Naar men vermoedt, wordt hij vanuit Amerika financieel overvloedig gesteund.

Dit werpt een zwarte schaduw over de lichtende toekomst van het echte Calvinisme in Hongarije en omliggende landen.

Binnen de Hongaarsche Gereformeerde Kerk wordt thans een strijd gestreden als er in eeuwen niet voorkwam.

Maar prof. Sebestyén en zijn getrouwen houden stand.

Zelfs zij, die vroeger wel met hem sympathiseerden, maar dat niet zoo openlijk deden blijken, treden nu voor het front.

Een invloedrijke persoonlijkheid als prof. Kovács van Budapest, begaafd spreker, geboren takticus, geleerde van naam, verleent zijn medewerking aan de „Hongaarsche Herald“.

Hoe onze broeders in Hongarije zelf den toestand

zien kan misschien het best blijken uit het artikel, voorkomend in de „Kalvinista Szemle“ van 29 December j.l., dat tot opschrift draagt:

Het droevig eind van het jaar.

„Wij kunnen het jaar niet uitreden zonder dat we in het laatste nummer een overzicht geven van de gebeurtenissen en resultaten van het voorbij gegane jaar en wij hebben hierbij natuurlijk uitsluitend op het oog het Gereformeerd kerkelijke leven. En zoo de gebeurtenissen nagaan moeten wij vaststellen, dat 't jaar 1928, ondanks de teekenen van de Gereformeerde ontwakning, toch een droevig eind heeft genomen.

Niet alleen zijn onze verwachtingen, n.l. een grootsche geestelijke ontwikkeling op gemeenschappelijke grondslag, teleurgesteld, maar er vertoont zich ook inzinking en scheuring, die uit universeel kerkelijk oogpunt erger is dan wij op 't eerste oogenblik ons kunnen indenken.

Er zijn velen, die dit nog niet doorzien en weer zijn er anderen, die denken dat de kerkelijke twist in de laatste maanden een zaak is van het kerkelijk district van den Donau alleen. Meerdere nog beschouwen het als een innerlijke aangelegenheid van de gemeente van Boedapest.

Maar straks zal openbaar worden, dat de geest van het beginselverschil doorbruist in 't leven van de geheele Kerk tot in de classes en de plaatselijke Kerken toe. In de gegeven omstandigheden kan het ook niet anders.

Want ziet, de droevigste gebeurtenis van het voorbijgegaane jaar was zonder twijfel het uit elkander vallen van de „Geloof- en Dienst“-beweging, welke onder meer ook schandelijk is. Wij hebben hierover geen spijt. Integendeel, wij willen God danken, want dit heeft een eind gemaakt aan een schijn-Potemkinn-eenheid, waarachter, zooals de gebeurtenissen toonden, geen ware geestelijke eenheid school.

Juist het tegenovergestelde is het geval. De frontvorming van onze vijanden en de oprichting van een afzonderlijk nieuw blad geeft ons gelijk, wanneer wij zeggen, dat deze groep noodzakelijk en onder een innerlijken geestelijken dwang zich afzonderlijk moest organiseren en een afzonderlijk blad oprichten, want in de theologische opvatting bestaan er vele principiële verschillen tusschen hen en de volgelingen van het historisch Calvinisme.

Het felt, dat binnen en buiten de muren van ons kerkelijk leven alle algemeene Christelijke groeperingen en half of geheel seculaire elementen zich bij hen aansloten en bijna als paddestoelen uit den grond rezen en hen als leiders beschouwden en het nieuwe blad verwelkomden, bewijst, dat zij zich geheel voelen staan op denzelfden geestelijken grond als zij, met wie ze zich vereenigen tot een gemeenschappelijke arbeid in de toekomst.

De toestand aldus is zuiverder geworden en dit zuiveringsproces zal van dag tot dag meer volkomen zijn.

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN

Iets over het beeld van Jezus in de moderne literatuur.

door

W. M. LE COINTRE.

XIII.

Na de vermelding van de eigenaardige pogingen van Felix Timmermans en Arthur van Schendel, wien wij nu een blik slaan op de roman-litteratuur, die zich, op een of andere wijze, met den persoon van Jezus heeft bezig gehouden of Zijn beeld getekend. Ook hier zullen wij niet anders dan heel onvolledig kunnen zijn. Wij moeten daarbij ook nog onderscheiden tusschen die romans, waarin één of ander Jezusbeeld wordt verwerkt, Zijn leer of leven ter sprake gebracht, en: die romans, waarin het leven van Jezus-zelf, als romantisch gegeven, verwerkt wordt. Van de laatste soort willen wij eerst een voorbeeld geven, door in het bijzonder te bespreken een boek van een Nederlandsch litterator van dezen tijd, ik bedoel: „Golgotha“, Roman uit het leven van Jezus, door J. B. Ubrink, in twee deelen. 1)

In een woord vooral heet het, om ons in te lichten aangaande het doel van dit werk: „Waarom schreef ik dit boek? Waarschijnlijk weet ik dat niet. Maar als ik trachten wilde er iets van te zeggen, dan zou ik kunnen beweren, dat ik de onverschilligen en onwetenden onder mijn tijdgenooten opnieuw en op mijn wijze HET TREURSPEL DER RECHTVAARDIGHEID heb willen voorhouden.“

Ge leert de toon, waarin dit werk gezet is, al terstond kennen in het hoofdstuk „Jezus van Nazareth“, als de schrijver ons een gesprek wil waargenomen tusschen „Jozef Ha Arimani“ en Jezus, waarbij ook Maria en Johannes tegenwoordig zijn. Jozef komt Jezus waarschuwen om toch niet naar Jerusalem te gaan: „Ik ben ervan overtuigd, dat het voorstel tot uw terloopbrenging in het Sanhedrin zal gedaan worden.“

Jezus verbrak de stilte:

„Die zijn leven zal willen behouden, zal het verliezen, die het zal willen verliezen, zal het behouden.“

Johannes kan dat woord maar niet verwerken en de raadsheer meent goed te doen nogmaals te waarschuwen en vraagt daarom:

„Waarop hoort gij dan eigenlijk, Rabbi?“

Doch hij mocht er spijt van hebben de vraag gesteld te hebben, de toorn verhoef zich in den Godsmant, zijn oogen vlamden en als een hoon voerde Jezus hem tegen: „Ik ben niet gek, Jozef. Ik kan hopen, wat ik wil. Doch zoo ik mij als een lam zal overgeven aan dat heerschend slangenvolk in Jeroeschalajem, dan zal het gebeuren, omdat ik het wil en om geen andere reden.“

Jozef kende Jezus als een zachtmoedig man met een vast, gelijkmatig karakter, de toemeloze vervoering ontzette hem, van schrik spierde hij de oogen wijd open en trad een pas terug. Het was hem niet mogelijk zijn blik te weerstaan, vernederd boog hij het hoofd en stamelde:

Van die zijde moet niemand bevreesd zijn voor 't lot en den vrede van de Kerken, want de beginselworstelingen, die zullen doordringen tot de Kerkeraden toe, zal de versterking zijn van het Gereformeerd hewestrijd en ieder nopen tot een openlijk partij kiezen, wat in zoovele opzichten wenschelijk is.

Er bestaat nog een ander vraagstuk en dit is volgens onze meening nog belangrijker dan het uitéenvallen van de „Geloof- en de dienstbeweging“, n.l. het plan om over te gaan tot de samensmelting van alle bladen. Dat schijnt uiterlijk een vreedzame poging te zijn, maar is inderdaad bijzonder gevaarlijk. Want dit dwingt de bladen van het historisch Calvinisme, die niet eens willen luisteren naar het lokken van den „Reformatus Figyelő“ tot een defensieven strijd, die alleen dan zal ophouden, wanneer deze echijnvrome maar inderdaad gevaarlijke oorlogszuchtige opvatting zal ophouden. Het opheffen van zulk een leuze tegenover een nieuw blad, dat met zulk een persprogramma komt, zou grof zijn en militaristisch klinken, indien wij op den grondslag dergelijke beginselen stonden.

Maar wanneer het theologisch verschil essentieel onoverbrugbaar is, zou zelfs de gedachte aan zwijgen of het doen samenvloeden van de bladen van 't historisch Calvinisme met andere roekeloos zijn en deze leuze zal tusschen ons altijd een oorlog beteekenen.

Want de „Kalvinista Szemle“ wil zelfstandig en onafhankelijk ook verder leven en met de hulp van God zal hij ook leven. Het tiende jaar dat hij nu insteedt, zal nog te meer bewijzen, waarom juist nu, in deze jaren, zijn bestaan noodiger is dan ooit.

Het droevig eind van het jaar doet ons niet schrikken. Met blijdschap en vertrouwen gaan wij 't nieuwe jaar in, want nieuwe roeping wacht ons door de opdracht van God“.

Deze vertaling is wat al te letterlijk om mooi te zijn.

Maar naar de bedoeling van het artikel behoeft niemand te raden.

De krugstompel wordt daarin geblazen.

Het „lievige“, imperialistische, algemeene Christendom, dat zoo jammer over verdeeldheid, maar zelf zoo ontzaglijk veel verdeeldheid zaait; dat een rustige Calvinistische beweging in haar geboorte tracht te verstikken, omdat zij die nooit achter zijn vaandel kan krijgen; dat van God verkregen geestelijke goederen wil rooven en ach en wee roept, omdat men het niet laat betijen; dat onder het propageeren van een dusgenaamd praktisch Christendom het belijdend Christendom wil uitroeien, omdat het voor de zuiverheid van belijden niets voelt — dit annexatie-monster, dat in Amerika jaarlijks duizenden verslindt, dat ook ten

„Vergeef mij, Rabbi, vergeef mij.“

Jezus bedwang zijn verontwaardiging en vervolgde: „Ik zal naar Jeroeschalajem gaan, gelijk ik er altijd gekomen ben, barvoets; geen koperstuk zal in mijn buidel zijn en in mijn hand zal ik den palmtak des vredes dragen. In den Tempel zal ik spreken over het Godsrijk der armen en der misdeelden. Wanneer men daarin een gevaar wil zien, moet men zijn gang gaan. Doch het is een lafhartige dwaasheid te veronderstellen, dat Jehoschoa ben Nazareth ook maar het geringste zou toegeven aan de vijanden van zijn Evangelie.“

Jozef gevoelde, dat het gesprek hiermede afgelopen was, hij groette en wilde zich verwijderen, doch Jezus hield hem terug.

„Blijf nog wat Joseef. Ik heb U verschrikt en dat is een verkeerde manier om U mijn dankbaarheid te betuigen. Ik stel het op prijs, dat gij mij hebt willen waarschuwen.“

De raadsheer glimlachte verheugd en vroeg met een vleug van lichten spot:

„Ik behoort dus niet tot het slangenvolk...?“

„Nog niet... nog niet...“

„Nimmer“, verzekerde Jozef geestdriftig.

„Gij zijt rijk, daarom zult gij het Koninkrijk der Hemelen eend na vele omzwervingen kunnen bereiken.“ 2)

Het romantisch element wordt nu door den schrijver in zijn werk o.m. gebracht door de liefde, die een zekere Noemi, dochter van een Joodschen bankier, opvat voor Jezus van Nazareth, maar de vader weigert haar dezen „vreemde Jood, in zijn oogen niet meer dan een geniale gelukzoeker“. Haar vader eens vergezeld op zijn reis naar Jerusalem (zij woonden te Rome), komen ze op het marktplein van den Tempel. „Verrast bleven zij staan, het was er doodstil, de aandacht van de ganse menigte was gevestigd op een man, die staande in de Koningshallen van Herodus, het volk toesprak. Noemi spierde de oogen wijd open, ditmaal volgde zij zich niet, hooreer hij veranderde was, herkende zij hem dadelijk, het geluid van zijn stem onderscheidde zij uit duizenden menschenstemmen, de ontroering gaf haar een schok, dat zij duizelde, zij deed een pas terug om tegen de poort te leunen en half wezenloos schreeuwde zij:

„Dat is Jehoschoa uit Nazareth.“

Met haar vader, die Jezus eerst niet herkend had, blijft zij dan luisteren naar Zijn meeslepende woorden. Het volk begint zich over hem te ontzetten:

„Het zag in hem niet meer den Galileër, den prediker of den redenaar, maar den afgezant uit andere gewesten. De kracht, waarmee hij die voorze eervoorheid aanrandde, scheen haar niet langer een roekeloosheid, maar een recht. De gemeenschappelijke ziel van deze duizenden kromp ineen en wierp zich aan de voeten van dezen wonderladigen mensch, die hijkbaar een Boedschapper Gods was. Men herinnerde zich nu alles, de zieken, die hij had genezen, de wonderen, die hij verricht had, het Koningsgeslacht, waaruit hij zou afstammen. De aandacht van het volk begon zich steeds inniger samen te trekken, de stille wereld volmaakte, de stem van den Profeet scheen zich uit te zetten,

onzent voortschuifelt en vooral jeugdige zielen als prooi verorbert, tracht thans ook in Hongarije het werk Gods te verhreken.

Wat dunkt u, Gereformeerden in Nederland?

Moet de liefde tot onze broeders daarginds niet groeien?

Moeten wij hen niet in staat stellen zich steeds beter geestelijk te wapenen?

— /nonymitieit opgeheven.

Nu De J. L. Jaspers zelf zijn anonymiteit heeft opgeheven en zich heeft bekend gemaakt als den schrijver van de brochure: „Zijn de mannen van Assen zelf aanspreekers van het Schriftgezag?“ bestaat er onzerzijds geen bezwaar te verklaren, dat wij hem bedoelden, toen wij eenige inlichting in ons blad gaven.

Men zal nu begripen, waarom wij ons uitdrukten, gelijk we deden.

Wij ontkenden niet, dat de schrijver den titel had van predikant. Maar wij wilden niet, dat een onzer dienstdoende predikanten er voor gehouden werd. Daarom verzekerden we, dat geen onzer Kerken er haare predikant op behoefte aan te zien.

Wel is De Jaspers emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk van Lunteren. Maar als men vraagt: wie is de predikant van Lunterens Kerk, zal men antwoorden De A. S. Schaafsma en niet De Jaspers, evenmin als men in de Kerk van Watergraafsmeer over mij zal spreken als haar predikant, hoewel ik toch haar emeritus ben.

De zelfbeteugeling van De Jaspers als Ger. predikant was dan ook geschikt om op een dwaalspoor te leiden. In zoo'n geval toch schrijft men niet kortweg „Gereformeerde Kerk“, maar „emeritus predikant bij de Gereformeerde Kerk“.

Het spijt ons, dat de oogen van velen op dienstdoende predikanten waren gericht.

De vorige week nog kon men in een onzer voornaamste bladen lezen, hoe er gefluisterd werd, dat de schrijver der brochure een predikant zou zijn in de nabijheid van Amsterdam.

Wij hebben gedaan wat we konden om te voorkomen, dat in eenige gemeente wantrouwen tegen haar predikant werd gewekt.

Want wantrouwen heeft een heillooze uitwerking.

Het maakt den pastoralen arbeid dikwijls onvruchtbaar.

Het stoort het Woord des Heeren in zijn loopen.

Men ziet, dat de uitkomst onze inlichting heeft gerechtvaardigd.

zij vulde de geheele ruimte tusschen de galerijen en krom tot het dak van de Koningshal, dat haar tot klankbord strekte, zijn gestalte grotsde en begon aan werkelijkheid te voorlezen... Een verwachting begon zich te vormen, niemand sprak haar uit, maar ieder zou het kunnen zeggen: er ging een wonder gebeuren. De Man Gods sprak nu over zijn zending, zijn opdracht van den Hemelschen Vader en verkondigde, dat hij was gekomen als de Messias. Zoo volkomen was de onderwerping van de menschenmassa aan zijn wil, dat geen kreet van verzet opging, zelfs niet onder de starre geestdrifters, die zich zoo juist bedweld hadden aan de wanvoorstelling van het Joodsche Wereldrijk, dat alle Heidenen zou knechten terwille van het uitverkozen volk.

Hij predikte geen oorlog, hij beloofde geen Goddelijken bijstand, hij blies geen enkel hoogmoed aan en veroemde geen enkel schepseel omdat het geboren was buiten de landpalen van Judea. Hij sprak van niets dan van gerechtigheid en liefde. Doch onderwijl wondde hij doodelijk den vaderlandschen trots, knotte de verwachtingen en stormend ging zijn woord over den Tempel. Een gruwel was zij hem met zijn verbloemde barbaarsheid, zijn inhagige priesterbende, zijn vadsige Levieten en zijn uitbuiters van den onnoozelen belevaartganger. Tenslotte sprak hij van een nieuwe wet, van het blijde leven en den vrede, die den mensch deelachtig zouden worden, als hij arbeiden wilde aan het Koninkrijk Gods... in zijn hart. 3)

In het slothoofdstuk van het eerste deel wordt ons o.m. duidelijk gemaakt, dat de neiging van Noemi voor Jezus, na al wat ze uit Zijn eigen mond gehoord heeft, geheel veranderd is, luistert maar naar het volgende:

„Zijn dochter (Noemi) had zich reeds volledig den gemoedstoestand eigen gemaakt van de geloovige menigte, die niet alleen tot vereering maar zelfs tot aanbidding geneigd was. Als een vanzelfsprekend verschijnsel had zij er zich bij neergelegd, dat de afstand tusschen Jehoschoa en haar nimmer zoo groot was geweest als thans. De juiste erkenning van dit feit had haar de gemoedsrust teruggegeven, welke zij sinds jaren ontbeende. Zij had spoedig begrepen, wat zijn verschijning in Jerusalem betekende en ook wat er tegen hem gaande was. Wat zij aan liefde vroeger voor hem gevoeld had, was nu omgeschapen in bewondering, die aan vergoeding grensde.“ 4)

Dan construeert de schrijver een laatste toespraak van den Christus in den Olijvenhof, waarvan het slot aldus luidt:

„Mijn broeders en zusters, ik heb U de Liefde gepredikt, het was mijn levenswerk, mij opgelegd door ons aller Vader. Ik hoop voor zijn troon te verschijnen met witte handen en een zuiver hart. En het is mijn volstrekte wil, dat gij U zelf onderwerpen aan datgene, wat in de laatste dagen aan U zal worden opgelegd. Velen onder U zullen inwendig verlicht zijn door het Eeuwig Licht, dat ik voor U warden heb doen schijnen. Zij zullen weenen in hun binnenkamer, een groot wee zal hen verscheuren, als zij hun heiligste goed door het slijk zullen zien slepen, doch zij zullen kracht vinden in het geloof, dat alle dingen ten beste geschikt zullen

Het stemt i
ker der an
Nu kan ier
respekt tege
zakelijkewijs
zelf zijn per
Omtrent zi
doed toekomst

— Nog één

Het brochu
Men oefens
Dan wordt

UIT HE

Is haar b
Koningin ha
Een treffen
De gevoele
zij in den t
Moeder koos
voelens, welk
Den Tiden J
Willem III s
daaropvolgde
is haar man
Zij heeft e
reinheid, van
Dat ons H
is niet het m
Met zorg
omgeven.
Met zorg
kweekt
Met zorg i
Met zorg l
eindigd, op
Met zorg o
naam wordt
Zorgen he
Maar zij is
Zij is een
Als een la
tus, met een
In welk i

worden. Alle
hebben zich
zoo ze niet
op een hard
Dat nu is e
mij in het l
met gretighe
wij zullen v
ontstehaar v
recht den we
ders en zusti
Groot- en kl
Uw zaak, a
aan de over
last en mijn
nabij.“ 5)

In het tw
verschillende
omgeving br
lyke liefde e
Jezus aan h
gezelschap o
Magdalena, J
een paar d
den raadshe
van Pilatus,
wordt. Dan
en gaat spo
„Voor de
ken van de
leven. Hij z
voor Jehood
nos. De muz
een lichten
de wereldwe
ren naar he
vage schitte
moed huiver
sche ziel va
zijn dan een
ling, die hij
en droefheid
een leven op
en boete. G
plotseling e
doze mijlga
reeds verlor
meden, dat
junge bruid
langens.“

Na een t
vertalingen:

Mijn v
En die -
Zeggend
Jaagt n
Want e
O God,
Mijn Go

gdige zielen als
in Hongarije het

Nederland?
daarom is niet

den zich steeds

ymiteit heeft op-
als den schrijver
Assen zelf aan-
er onzerzijds gez-
doelden, toen wij

is uitdrukten, ge-

den titel had van
onzer dienst-
en werd. Daarom
en er haar pre-

t van de Gerefor-
men vraagt: wie
al men antwoor-
pers, evenmin als
ver mij zal spre-
aar emeritus ben-
s Ger. predikant
ilspoor te leiden
kortweg „Geref-
t bij de Gerefor-

op diensdoende

onzer voornaamste
dat de schrijver
de nabijheid van

m te voorkomen,
gen haar predi-

uitwerking
kwijls onvrucht-

ijn loopen.
chting heeft ge-

de galerijen en
dat haar tot-
en begon aan
wachting begon
uit, maar ieder
onder gebeuren
tending, zijn op-
verklaringen, dat
volkomen was
aan zijn wil,
is niet onder de
edwelmd hadden
sche Wereldrijk,
le van het uit-

de geen Godde-
oogmoed aan en
het geboren was
sprak van niets
nderwijl woude
knotte de ver-
oord over den
zijn verbloemde
ende, zijn vad-
den onnoozelen
an een nieuwe
die den monsch
in wilde aan het

deel wordt ons
van Noemi voor
I gehoord heeft,
r het volgendes
ds volledig den
geloovige me-
r zelfs tot aan-
ekend verschie-
dat de afstand
xoo groot was
van dit feit had
e zij sinds jaren
at zijn verschij-
at er tegen hem
r voor hem ge-
wondering, die

e toespraak van
het slot aldus

de Liefde ge-
opgelegd door
te verschijnen
En het is mijn
n aan datgene,
vrien opgelegd
zijn door het
doen schijnen
n groot wee zal
goed door het
kracht vinden
geschikt zullen

Het stemt tot voldoening, dat De Jaspers zelf het mas-
ker der anonymiteit van zijn aangezicht heeft gelicht.
Nu kan ieder, ook bij verschil van gevoelen, hem met
respect tegemoet treden, en respect, dat zich nood-
zakelijkerwijs van een anonusus terugtrekt, omdat hij
zelf zijn persoonlijkheid bij zijn schrijven verloochent.
Omtrent zijn verklaring, welke hij de classis Arnhem
doed toekomen, wachten wij eerst nadere gegevens af.

— Nog één week geduld.

Het brochure-comité is in wording.

Men oefene nog één week geduld.

Jan wordt er naar ik hoop meer van gepubliceerd.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Landsmoeder.

1879 — 7—10 Januari 1929.

In haar bewonderenswaardige tafelrede noemde onze
Koningin haar Moeder „ons aller Moeder“.

Een treffende typeering.

De gevoelens, welke ons volk, dat voor het wettige ge-
zag in den Staat buigt, ten aanzien van de Koningin-
Moeder koestert, zijn het best te vergelijken met de ge-
voelens, welke een volwassene zijn moeder toedraagt.

Den 7den Januari 1879 door haar huwelijk met Koning
Willem III staatsburgeres geworden, den 10den Januari
daaropvolgende voor het eerst door haar volk begroet,
is haar naam onafscheidelijk aan Nederland verbonden.

Zij heeft een eigen sfeer meegebracht, een sfeer van
reinheid, van vroomheid, van waardigheid, van zorg.

Dat ons Hof over de wereld in zoo zeldzame eere staat,
is niet het minst aan haar te danken.

Met zorg heeft zij den toen reeds bejaarden Koning
omgeven.

Met zorg heeft zij haar kind tot Koninginne opge-
aweekt.

Met zorg heeft zij als regentes geregeerd.

Met zorg heeft zij zich, toen haar regeertaak was be-
eindigd, op den achtergrond gehouden.

Met zorg oefent zij ook thans nog weldadigheid en haar
naam wordt door duizenden lijdenden gezegend.

Zorgen hebben op haar lieve gelaat voren getrokken.
Maar zij is er niet door overmand.

Zij is een voorbeeld van vrouwelijke evenwichtigheid.

Als een landsmoeder beweegt zij zich rustig, vriende-
lijk, met een teer hart onder haar volk.

In welk land vindt men haars gelijke?

worden. Allen echter, die nog in duisternis wandelen,
hebben zich eveneens aan hun geloof vast te klampen,
zoo ze niet verloren willen gaan, want weldra zullen ze
op een harde proef gesteld worden.

Dit nu is een profetie: Jeroeschalajem zal ons allen en
mij in het bijzonder worden tot een vurigen oven, die
met gretigheid ons zal opstokken en verteeren, doch
wij zullen er uit opstijgen als gereinigde vlammen,
ontastbaar voor het zondige volk, en zoekende regel-
recht den weg naar den Hemelschen Vader. En wel broe-
ders en zusters bind ik U op het hart, voorbereid te zijn.
Groot en kleingelooften, lauwen en ijveraars let op
Uw zaak; besteed Uw tijd aan waken en vasten en
aan de overwegingen van Gods werk. Dit toch is mijn
last en mijn voorspelling: Blijft en werkt, want het uur is
nabij.”¹⁾

In het tweede deel worden de intrigues tusschen de
verschillende figuren, die de schrijver in Jezus' naaste
omgeving brengt, nader uitgesponnen, waarbij de zinne-
lijke liefde een voornaam rol speelt. De auteur teekent
Jezus aan het einde Zijns levens, in Gethsemane, in het
gezelschap ook van enkele vrouwen, onder welke Maria
Magdalena. Het wordt zoo voorgesteld, dat Jezus juist
een paar dringende waarschuwingen gehad heeft van
den raadsheer Jozef en van Claudius Procola, de vrouw
van Pilatus, in verband met wat tegen Hem beraamd
wordt. Dan grijpt Maria van Magdala haar psalterharp
en gaat spelen. Dan staat er:

„Voor den Christus waren dit de laatste oogenblik-
ken van de arm-menschelijke ontroering in zijn tragisch
leven. Hij zat nog buiten het gezelschap op de bank
voor Jehoeda's huis en naast hem bevond zich Johan-
nes. De muziek bekoorde hem, bracht over zijn zinnen
een lichte roes, waaraan hij zich gaarne overgaf. Hij,
de wereldweter en de wereldwijze, zag bij het luiste-
ren naar het zingend psalterion die gansche wereld in
vage schittering voorbijtrekken, en een laatste wee-
moed huiverde langs zijn zenuwen. Hoezeer de hysteri-
sche ziel van de harpiste voor hem niet meer kon
zijn dan een lichaamsloos schema, was de belangstel-
ling, die hij voor haar koesterde van een groote liefde
en droefheid. Uit den wisselzang der toonrijen siddende
een leven op van ijdelheid, hartstocht, verlangen, zonde
en boete. Gesteund door haar aandachtig gehoor steeg
plotseling een klagend minnelijk omhoog, dat voor
deze mijlengangers naar andere gewesten zijn betekenis
reeds verloren had. Hun liefste was het Rijk der He-
melen, dat zij met hetzelfde heimwee zochten als de
jonge bruid den prins van haar maagdelijke ver-
langens.”

Na een tusschenspel klinkt het dan in de hof der
verlaten:

„Mijn vijanden spreken van mij
En die op mijn ziel loeren, beraadslagen tezamen,
Zeggende: „Ged heeft hem verlaten;
Jaagt na en grijpt hem.
Want er is geen Verlosser.
O God, wees niet verre van mij,
Mijn God, haast U tot mijn hulpe.”

Wij beschouwen haar dan ook als een Godsgeschenk
voor Nederland.

Wat de Allerhoogste ons in haar heeft gegeven, doe Hij
ons nog zeer lang behouden.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

„Tantalus“; door Jo van Ammers Küller.

II.

Artikel I gaf nu een korte toelichting van
den naam „Tantalus“, een weergave van de
elementen, die in het oeuvre der schrijver
al meer tot openbaring kwamen: met name haar
neiging tot overladige luxeuse enconcreting,
alsmede de Freudiaansche conceptie.

Lit laatste woord nader gaancinluserd in een
kort exposé van al de werken van Jo v. A.—K.
„Tantalus“ echter plaatst niet de vrouw, maar
den man in het centrum.

Tenslotte wordt een enkel woord gewijd aan
het naturalistisch standpunt van de schrijver,
die haar kunst te veel aan het deïssentige bindt.

Het gegeven van „Tantalus“ is betrekkelijk eenvou-
dig. Evert Tideman, de rusteloze droomer, altijd op
zoek naar de vervulling van zijn gepassioneerde jeugd-
illusies, heeft als gehuwd man een séjour in
Parijs. De soliditeit van zijn geconsolideerde positie
in de wereldfirma van zijn schoonvader, de veilige
beslotenheid van een eigen home, de groote vrouwen-
liefde van een rechtlijnige natuur als zijn vrouw, Thora
Vogel, — dat alles belet niet, kan niet beletten, dat hij
weliswaar geen wetenlooze Don Juan blijft „maar een
groot domme jongen, die (zoals Robert Donald het
uitdrukt) altijd weer denzelfden waan najoeg. ... die
iedete keer opnieuw de dupe was van zijn eigen
illusie“ (p. 69). Een jeugdamourette in Parijs ontboeit
de eerste laffe heldenkracht en twintig jaar later, als
ons verhaal aanvangt, is het precies op dezelfde plaats,
dat onder Freudiaansch opvallend-gelijke omstandig-
heden dezelfde weke historie zich herhaalt met twee
American girls, Violet en Margaret.

Robert Donald, de jeugdvriend, speelt in zekeren
zin de Mefisto-rol van verleider en filosoof-cynicus.
Hij is de patonym van Evert's struikelingen, en nu-en-
dan (wanneer hij aan eigen cynisme inboet) ook diens
réveilleerend geweten, dat hem waarschuwend naroept:
„Jouw Thora is meer waard dan vijftig paar Dolly-
Sisters“. Het is ook Robert Donald, die straks als
logé in het huis te Westerwoud aan Thora den raad
geeft, om haar oude begrippen van huwelijk en trouw
te laten schieten, en te komen tot een „revisie van
begrippen, waarmee je bent grootgebracht en die je
geleerd zijn als de eenig ware en juiste“. „We moeten

„De schemering was donker genoeg om te beletten,
dat men de groote ontroering van den Profeet kon
waarnemen. Hij weende, niet uit smart of verdriet, doch
louter van de overmaat van ontroering. De woorden
van den dichter, zuiver op zijn eigen toestand van
toepassing, luiden door de muziek en de veelheid
der stemmen zoodanig aan kracht gewonnen, dat de
zenuwspanning der verschenen dagen brak als een kristal,
dat door een gelijgstemden toon eensklaps tot
in zijn ondeelbaarheden verbrijzeld wordt.“²⁾

En zoo wordt hier dan de ontmoeting met den Satan
geleekend in Gethsemane:

„Aan het eind van den Hof bij de kloof stond een
straalbundel bijna loodrecht op den grond en was de
maan in het zenith zichtbaar. Hier ontmoette Jezus
den Satan. Hij was een lange, schrale, flegmatiese
verschijning, zijn neervallend opperkleed was van zwarte
zijde, versierd met zilveren sterren. Zijn glad gelaat
word gekenmerkt door mooi gewelfde brauwen en een
slappe plooi ter weerszijden van den mond. Hij had
die vertrouwelijkheid over zich, welke, hoezeer zij voort
moet sprouiten uit jarenlange bekendheid, toch al te inti-
miteit uitsluit. Op onverschilligen toon opende hij het
gesprek:

„In lang niet het genoeg gehad.“

„De Christus gaf natuurlijk geen antwoord, trouwens
dat had de ander ook niet verwacht, het was geenszins
zijn verlangen een redeneering op touw te zetten, hij had
een doel, waar hij regelrecht op af ging.

„Ik kom je waarschuwen“ zeide hij, „ze zijn op weg
om je te halen. Ik heb de heeren daar juist gezien.
Die schoft van een Judas loopt voorop.“³⁾

Ik spaar U het verdere van de poging om Satan's
laatste verzoeking van den Heiland te moderniseeren
in hedendaagsche fantasie. 't Eind is, dat de Duivel in
een visioen Jezus toont, wat er straks op Golgotha
geschieden gaat, waarbij de Heiland dan zichzelf aan
het middelste kruis ziet hangen, zóó, dat Hij het niet
langer uithouden kan:

„In zijn ooren klonk het triomfantelijk gegriinnik van
den Boaze en zozeer was zijn huiverende ziel onder
diens hypnose, dat zijn bewustzijn heen en weer slin-
gerde op het rythme van de droge staccato's, die uit
den duivelschen gorgel rolden. Een reuzenvaantscheen
hem aan te grijpen en hem te schudden, tot het
hart hem stilstond en zijn oogen uit hun kussen
sprongen, om hem ten slotte naar te smaken in een
bodemploozen afgrond, waarin hij viel, viel. ...“⁴⁾

Ik ga nu verder maar zijgend voorbij aan de zeer
realistisch gekleurde hoofdstukken, waarin heel de gang
van het proces en de kruisiging-zelf wordt verhaald. In
een slothoofdstuk, getiteld „De Zoon Gods“, spelend na
de verwoesting van Jeruzalem, krijgt het beeld van onzen
Heero Jezus meer van Zijn wezenlijke trekken terug
en valt het al te menscheijke en fantastische weg,
als de schrijver ons teekent de tocht van bedevaartgan-
gers, die de Kruisweg loopen door de verwoeste stad,
onder geleide van den apostel Johannes.

„De menigte was een troep ongelukkigen, wier ge-
bed een smaching was, ja een verschrikkelijke wan-
hoop ware geweest, indien het geloof niet als een rots

die inzichten immers wel herzien, nu er zooveel is
omvergesmeten, dat we vroeger zoo netjes op rijtjes
en in vakjes hadden gezet, nu de verhouding tusschen
mannen en vrouwen zoo totaal anders is geworden.“
Donald verlegenwoordigt dus het liefdesbegrip, dat wis-
selt met de praktijk, met de koersen der levensmarkt
en de huwelijksrouw, die alleen kaswaarde heeft, zoo-
lang de omstandigheden en eigen aanleg die mogelijk
maken. Welnu, deze pragmatische liefdesidee vindt haar
philosofie in deze persiflage: „Trouw, „de echtelijke“
wel te verstaan, is geen kwestie van wilskracht of
van zelfbeheersching, maar eenvoudige van aanleg“.

En tegenover dezen duisteren achtergrond nu van
Donald's brutaal-cynische levenswijsheden en van Tide-
man's onbeheerschte liefdesnervositeit, prijkt de reine,
warm-vrouwelijke zielsgesteldheid van Thora Vogel,
Evert's vrouw. Geniaal is hier de karakterteekening
volgehouden van een zukendochter, groot gebracht onder
de strenge principes van tucht en eerbhaarheid, maar
wier liefde schrijdt tot de grens van het uiterst begrip-
pen van Tideman's zóó hevig met haarzelf contras-
teerende natuur. Tegenover de zakelijk-zedelijke critiek,
die haar eigen milieu van vader en broers intuïtief
tegen den décadenten, altijd absente Evert Tideman
doet gelden, neemt zij altijd onmiddellijk vanzelf den
immer gebekelden echtgenoot in bescherming. Het is
eveneens haar liefde, die telkens weer de steeds ver-
kapte en ontnaskeerde „hobbies“ van haar man pij-
nig naar hun gevoelswaarden taxeert en zo dult, en die
eveneens dit stellig weet, dat wat haar besliste, hechte,
rustige vrouwelijkheid hem geeft toch het eenige is,
wat hij nooit missen kan. Bij het doorgronden van
Thora's ziel bereikt Jo v. A.—K. dus ook haar voor-
treffelijkste resultaten. Hoe prachtig is het gevoel, dat
niet de levenswijsheden van Robert Donald haar wel-
willend, maar niet kunnend hart tenslotte dien vrede
geeft, waarvan het in alle schommelingen steeds verder
wegwijkt, maar dat het de broer is, de alledaagsche
zakenman, Bernard met de conventioneel-practische prin-
cipes van alle leden der familie Vogel, in wiens beperkt
fatsoensbegrip zij telkens weer eigen begrip en eigen
persoonlijkheid hervindt, en die het vermag zonder een
enkel woord haar verdofte ziel in tranen te breken.

Het eerste boek, dat de handeling zet in Parijs en
Westerwoud, geeft de hierboven vermelde moreele ver-
stoordheid aan, die het huwelijksleven der Tidemans
feiteerend verniet. Het tweede beschrijft de zakenreis
van Evert in Amerika; het terugvinden van zijn cy-
nischen mentor Robert Donald; het losse Amerikaanse
leven met z'n week-ends en „moon-bathings“; het
krankzinnig verliefd worden van Tideman op Gyp, de
geëmancipeerde zus van Donald's geëmancipeerde
„vrouw“. Dan een dancing-night in een feestpaleis en de

in hun bewustzijn had gelegen. Haar verbinding met
den Christus was nauw en onverbreekelijk, bij monde
van Johannes werden haar smeekingen rechtstreeks ge-
bracht tot voor Gods troon. De stem van den Apostel
was als die van een beer in het woud, grommend
van smart en toorn, telkenmale als hij zijn noodkreet
herhaalde.

„Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt“,
waarop het volk antwoordde, somber als een donkere
veelstemmige wind:

„Erbarm U onzer.“

Het was geen gebod meer in menscheit, maar een
eentonig maatgezag van natuurgeluiden, een lied om
troost met vraag en antwoord in zijn moeizame geboorte.
Het was het zinnebeeld van de verlossing, de barenswee
der opstanding, die in het gebod aanzwoel en minderde,
schokte en verslapte, totdat eindelijk de ziel in tranen
haar vrijheid kon uittubelen“.

En de Romeinse veldheer, die dit bidden mee-
maakt, (dezelfde, die als jong officier het bevel had bij de
Kruisiging) prevelt vol bitteren weemoed (en hiermee
eindigt het werk):

„Wij hebben ons zwaar aan hem bezondigd. Want
zonder twijfel is hij in vleesch en been de Onzienlijke zelf
gewest.“⁵⁾

Veel behoef ik zeker niet te zeggen over deze „roman
uit het leven van Jezus“. Reeds vonden wij gelegenheid
te wijzen op het onmogelijke van elk pogen om een
biographie van den Heiland te schrijven, zelfs al zou
dat gebeuren in strikte gebondenheid aan de Schrift-
gegevens. Maar het fantaseeren van een roman over
het leven van Jezus Christus, met verwerking daarin
van alle elementen, die, naar moderne opvatting, niet
mogen ontbreken, is en blijft, hoe ook uitgewerkt, een
profanatie.

Uitink slaat hier en daar een toon aan (het zal U
reeds zijn opgevallen), die ons in de nabijheid van den
Christus volkomen ontoelaatbaar voorkomt. Ondanks de
goede bedoeling (zie het voorwoord), kunnen wij niet
anders dan dit romantisch Jezusbeeld verwerpen, dat
ons de blik op onzen Heiland slechts vertroebelen kan.

¹⁾ Uitgegeven door J. M. Moulenhoff te Amsterdam in het
jaar 1919.

²⁾ A.w. I, pg. 46/8.

³⁾ A.w. I, pg. 120, 128/9.

⁴⁾ A.w. I, pg. 224/5.

⁵⁾ A.w. I, pg. 216/7.

⁶⁾ A.w. II, pg. 60/1.

⁷⁾ A.w. II, pg. 80/1.

⁸⁾ A.w. II, pg. 84/5.

⁹⁾ A.w. II, pg. 223/4.